

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Даниела Добрева Пастармаджиева
катедра „Политически науки и национална сигурност“
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

за дисертационния труд на **Анита Симеонова Стефанова**, докторант в редовна форма на обучение в катедра „Политология“, СУ „Св. Климент Охридски“, на тема **„Механизми за контролирано гласоподаване в ромските общности в България 1991-2021 г.“**

Научен ръководител: доц. д-р Стойчо Петров Стойчев, СУ „Св. Климент Охридски“

за присъждане на образователната и научна степен **„доктор“**

по професионално направление „3.3. Политически науки“

докторска програма „Политология (Съвременна българска политика)“

1. Основни характеристики и рамка на дисертационното изследване

Дисертационният труд на докторант Анита Стефанова **„Механизми за контролирано гласоподаване в ромските общности в България 1991-2021 г.“** е разработен в съответствие с нормативните изисквания и академични стандарти за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ и е обсъден и предложен за публична защита на разширено заседание на катедра „Политология“ към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 26 януари 2023 г.

Представената дисертация съдържа 246 страници, като в структурно отношение се състои от увод, три глави и заключение. Използваната литература включва 236 източника на български и английски език. Обособени са три приложения, отпечатани отделно. Трудът съдържа и 16 графики.

В увода ясно е зададена рамката на изследването, включително значимост и актуалност на темата, цел, обект, предмет, задачи, методи, като много добро впечатление прави ясното и коректно формулиране на въведените ограничения. Последните дават допълнителен фокус на изследването и не позволяват то да се разлива в множество и

различни посоки, какъвто потенциал има темата. **Актуалността** на дисертационното изследване е посочена още в началото, а именно темата за корупцията в изборния процес в България. Последната несъмнено е една от най-актуалните и значими теми в българския политически живот поради множество причини. Дискредитирането на изборния процес с корупционни практики може да доведе до политическа алиенация на обществото и да създаде усещането за делегитимация на изборите като механизъм за формиране на представителни органи. Посоченото по своеобразен начин може да стане основа за разпространение на крайни и радикални идеи сред обществото, включително срещу демократичния правов ред, социалния мир и обществената толерантност към определени социални групи. В този смисъл изследването в детайли на корупцията в изборния процес и идентифицирането на нейните основи, които са обхванати в дисертационния труд, дават възможност да се формулират предложения за решения и да се предприемат мерки за нейното редуциране. Именно в този дух е и изведената основна **цел** на дисертационния труд, а именно *„да се получи качествено ново знание за тенденциите и механизмите, отнасящи се до контролираното и купеното гласоподаване в ромските общности в България за периода 1991 - 2021 г.“*.

Обект на разглеждания труд е конкретен и релевантен към основната тема, а именно *„ромските общности, които през последните три десетилетия поетапно са се превърнали в социално, политически и икономически маргинализирана група“*. Коректно формулиран е и **предметът** на дисертацията, който е *„механизмите за контролирано гласоподаване, които се използват върху части от ромските общности в България“*. Успешното реализиране на дисертационното изследване е обусловено от формулираните от автора **задачи**, които са напълно релевантни за постигането на заложената изследователска цел:

- изясняване, уточняване, задълбочаване, методическа обосновка на същността, природата и структурата на изследвания обект– контролираното и купено гласоподаване в части от ромските общности;
- анализ на реалното състояние на ромската общност;
- доказване или отричане на основната хипотеза.

Формулирането на самата **хипотеза** показва наличие на достатъчно предварително познаване на обекта и предмета на изследване. Хипотезата съдържа твърдение не само за

връзката между търсенето и предлагане на гласове, а и за механизмите за реализирането на купения вот и формалните и неформалните основания за осъществяването му.

Използваната **методология** е съотнесима към формулираната изследователска цел, поставените задачи и хипотезата на дисертационния труд. Коректното описание на количествените и качествени методите още в увода, както и тяхното категоризиране в методи за събиране и методи за анализ на информацията, демонстрира отличната подготвеност на докторанта и от методологическа гледна точка.

2. Съдържателна част, проучване и анализ

Изложението в **първа глава** показва солидната теоретична подготовка на докторанта по темата на дисертационното изследване. В нея са представени основните процеси в развитието на демокрацията и демократичните институции, както и изборният процес и ролята на политическите партии като представители на интересите на гражданите. Разгледани са основните изборителни системи в създаването и развитието на демократичната система. В тази глава са представени, подробно разгледани явленията и дефинирани като понятия купен и контролиран вот, разграничаването на събиране и получаване на гласове, политически пазар и клиентелизъм.

В отличен логически порядък **втора глава** на дисертацията е фокусирана към обекта на изследване, а именно ромските общности. Направеното разделяне на две части, а именно „Ромите в периода на социализма“, което се отнася до политиката на БКП спрямо ромското население в периода 1944-1989 г., и „Ромите след 1989 г.“ представя различните политики, водени през годините спрямо тази общност, които предпоставят в немалка степен текущите процеси, развиващите се сред тези общности. Детайлно са разгледани и видовете неформални лидери в ромските общности и тяхната роля за контролирано гласоподаване. Немалка част в труда е отделена и на „Евангелизация на ромите в България“, което се оказва значим фактор както за формиране на определен тип ценностна система, така и за мобилизацията във връзка с изборния процес. Извеждането на ролята на пастора като религиозен лидер и обществена личност и влиянието върху миряните, дори и относно политическа им ориентация е от особено значение за идентифицирането на различните фактори, влияещи върху електоралното поведение на ромските общности. Като цяло лидерството и йерархията сред ромите са ключови фактори в механизмите за реализиране на контролирания и купен вот. Съществен успех на докторанта са реализираните

дълбочинни интервюта, които дават възможност на основа на първична информация да се установят както формалните и неформалните основания за успехите на контролирания и купен вот сред ромите, така и механизмите за реализирането им.

Трета глава на труда, озаглавена „Динамика в контролираното гласоподаване и купения вот в България 2005 – 2021 г.“, представя изследване, което обхваща тенденциите при резултатите на местните и парламентарни избори в посочения период. Фокусът е върху изборните секции в ромските махали на няколко големи областни градове, а именно София, Пловдив, Варна, Пазарджик, Сливен, Хасково, Самоков и Плевен. От особено значение е не просто представянето на събраните данни, които сами по себе си представляват значим принос, но и техният анализ и извеждането на модели според електоралната волатилност в дадените секции. Посочените модели дават възможност да се формулират препоръки за мерки, които биха допринесли за редуциране на контролирания и купен вот в дадените секции с оглед поведението на гласуващите в тях и организацията на вота.

Заклучението кореспондира с изпълнението на задачите, заложен в увода на дисертационния труд и коректно обобщава основните изводи от реализираното проучване и анализ.

3. Приноси

Според самооценката на приносите, представена от докторант Анита Стефанова тя акцентира върху три водещи научни **приноса** на своето изследване, а именно:

- 1) Доказаната изследователска хипотеза за връзката между търсенето и предлагането на гласове, механизмите за реализацията на този процес и предпоставките за неговия успех;
- 2) Систематизация на типовете неформалното лидерство сред ромите и тяхната роля;
- 3) Извеждане на пет модела на структурата на пазара на гласове.

Приемам изцяло формулираните от докторанта приноси на дисертационния труд, като считам, че с най-голяма научна и практическа значимост са моделите, касаещи структурата на пазара на гласове.

Представените от докторанта **публикации** са пряко свързани с темата на дисертационния труд и представят различни подходи към изследването. Те напълно удовлетворяват изискванията за успешно завършване на докторската програма. В **автореферата** в систематизиран вид е представено съдържанието и всички аспекти на

осъщественото научно изследване и дава възможност на читателя да придобие цялостна представа за дисертационния труд.

4. Препоръки и въпроси

Описанието на трите групи избирателни системи (мажоритарни, пропорционални и смесени) извежда основни факти, свързани с тяхното функциониране. Следва обаче да се има предвид, че вътре в самите групи има нюанси, които влияят както върху стабилността на формираните правителства (което се приписва като преимущество на мажоритарните системи), така и върху сложността на избора. Тъй като в България от 1989 г. до сега периодично се поставя темата за смяна на избирателната система, е важно да се познават механизмите на функциониране и ефектите от различните разновидности на мажоритарните, пропорционалните и смесените системи. Механизмът на гласуване и отчитане на резултата предопределя и механизмите за реализация на контролирания и купен вот.

В същата част, касаеща типологията на избирателните системи, има факти, за които липсват източници. Например на с. 28 е посочено, че *„исторически първа възниква мажоритарната избирателна система и до ден днешен тя намира своето приложение в над 90 държави“*, но не е посочено от къде е взета тази информация. Посоченото важи и за повечето следващи параграфи. Допускам, че като източник е използван следният труд Norris, P (2004) *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge. Cambridge University Press, който е в списъка с използваната литература, но липсва като позоваване в текста.

Последното важи и за други източници, които са включени в списъка с използваната литература, но не всички фигурират в текста. В този смисъл препоръчвам на докторанта още веднъж да прегледа списъка с използваната литература, така че да има съгласуваност между него и позоваванията в текста на дисертацията.

Направените препоръки не намаляват стойността и значимостта на реализираното изследване. То има значителен научен и практически принос, като провокира допълнителни въпроси и интерес по темата. В тази връзка отправям към докторант Анита Стефанова следните въпроси:

1) На с. 150 от дисертацията е посочено, че *„механизмите за осъществяване на натиск върху безработни и социално слаби от страна на лихвари и „работодатели“ са*

обект на особено влияние, поради факта, че става въпрос за зависимости над хора, които на практика не разполагат с ресурс да му противодействат“. Възможно ли е въобще поне редуциране на този феномен? Могат ли да се предложат краткосрочни, средносрочни и дългосрочни решения и съответно какви могат да бъдат?

2) На с. 223 от дисертацията е посочено, че „потърпевшите често се страхуват от това да свидетелстват или да се противопоставят, защото чувстват несигурност за работните си места или, че ще им бъде потърсена сметка“. Може ли да се предположи каква част от ромската общност изживява по този начин търговията с гласове и за каква част е предпочитан начин на гласуване, която е част от поминъка им?

5. Заключение

Автобиографията на докторант Анита Стефанова дава основание да заключа, че в личностен план тя притежава необходимите знания, умения и професионален опит за успешна научно-изследователска дейност в сферата на политическите науки. Посоченото е видимо и във високото качество на реализираното от нея дисертационно изследване на тема „Механизми за контролирано гласоподаване в ромските общности в България 1991-2021 г.“. Като се вземат предвид в цялост качествата на дисертационен труд и научно-практическите приноси към предложената и професионално разработена тематика, изказвам своето **положително становище** и предлагам на уважаемото научното жури да присъди на **Анита Симеонова Стефанова** образователната и научна степен „**доктор**“ по професионално направление „3.3. Политически науки“, докторска програма „Политология (Съвременна българска политика)“.

2 май 2023 г.

гр. София

доц. д-р Даниела Пастармаджиева